
Konferencja poświęcona teorii powieści

Biuletyn Polonistyczny 9/25, 23-27

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- K.Górski - Uwagi o "Rozmyślaniach dominikańskich" na tle prądów religijnych XV i początku XVI wieku.
- M.Perz - Opracowanie muzyczne "Pieśni-legendy o św. Stanisławie".

Średniowiecze - Studia o kulturze. III

Wrocław 1966 Ossolineum. Ok. 16 ark.wyd. W druku.

- Z.Ważbiński - Motyw Wenus klasycznej w sztuce romańskiej i jego odbicie w Polsce w XII w.
- B.Dąb, T.Mroczo - Geneza tematyczna i ikonograficzna gotyckich Hodegetrii w Polsce.
- Cz. Pirożyńska - Łacińska średniowieczna "Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią".

W tece redakcyjnej "Średniowiecza" pozostało jeszcze kilka rozpraw, które będą wydane w IV tomie serii.

4. KONFERENCJA POŚWIĘCONA TEORII POWIEŚCI

W dniach 14 i 15 grudnia 1965 odbyła się w Warszawie konferencja poświęcona teorii powieści, którą zorganizowała Pracownia Dziejów Form Artystycznych Instytutu Badań Literackich. Wygłoszone referaty wejdą w skład tomu "W kręgu zagadnień teorii powieści", który ukaże się pod redakcją Janusza Sławińskiego w bieżącym roku w Ossolineum.

Pierwszym z sześciu był referat dra Janusza Sławińskiego - "Semantyka wypowiedzi narracyjnej". Autor stwierdził m.in., że "wyższe układy semantyczne utworu literackiego" oraz ich kombinacje można charakteryzować jako "swego rodzaju skupienia znaczeń", odwołując się jedynie do warstwy sensów "związanych z językowymi segmentami tekstu". Istniejące continuum jednostek semantycznych pozwala przejść od prostych drobin sensu do złożonych struktur znaczeniowych, jak "zdarzenia", "osoby", "sytuacja narracyjna" itp. Próba opisu powieści w terminach semantycznych wyklucza więc wygodny dydaktycznie wielowarstwowy model dzieła literackiego. Przechodząc do po-

zytywnych tez na temat struktury znaczeniowej przekazu narracyjnego autor stwierdził:

- 1) Wyróżnialną jednostką semantyczną wypowiedzi narracyjnej jest w zasadzie dopiero zdanie, gdy w poezji konstytuuje się ona na poziomie wszystkich jednostek lingwistycznych począwszy od fonemu.
- 2) Powstawaniem wyższych tworów znaczeniowych, jak postać, narrator lub fabuła, występujących w całościach wielozdaniowych, rządzą zasady analogiczne do obowiązujących w wewnętrznym porządku zdania. Jednostki zdaniowe mogą tworzyć zespoły nie na zasadzie związku syntaktycznego, lecz odpowiadania każda z osobna nadrzędnemu schematowi wypowiedzi, określone w dużym stopniu przez tradycję. Wielkie figury semantyczne są dwuwymiarowe, realizują się w materiale znaczeniowym sekwencjonalnie i strukturalnie.
- 3) Funkcja autoteliczna przekazu narracyjnego wyraża się w swoistej nadorganizacji wyższych układów znaczeniowych, w interferencji wielkich figur semantycznych.
- 4) Każda z owych figur jest złożona ze składników elementarnych i "daje się zdefiniować jako komplet relacji z innymi figurami semantycznymi przekazu".

Pełny opis struktury semantycznej utworu epickiego uwarunkowany jest, według autora, stworzeniem czegoś w rodzaju "algebry" wielkich figur semantycznych.

W dyskusji uznano, że referat Sławińskiego przyczynia się do przewyciężenia dychotomii historycznoliterackiego i stylistyczno-lingwistycznego badania literatury i jest krokiem w kierunku ujęcia podstawowych pojęć poetyki w języku lingwistyki, a więc pełnej semiotyzacji nauki o literaturze.

Tematem referatu dr Teresy Cieślikowskiej były "Niektóre funkcje kompozycyjne monologu wewnętrznego we współczesnej prozie narracyjnej". Wybrane przez nią do analizy przykłady funkcjonowania monologu tego typu w tekstach miały zaprezentować różnorodność postaw narratora i bohatera wobec problematyki czasu. Monolog wewnętrzny ukazuje, jej zdaniem, subiektywną wartość faktów, co pozwala na uwolnienie bohatera od przeszłości czy teraźniejszości lub na ich utrwalenie. Ujęcie

narracji w postaci monologu zakłada wyeliminowanie lub wtopienie w monolog bezpośredniego komentarza autorskiego.

Referentka spotkała się z zarzutem, że w gruncie rzeczy mówiła o funkcji monologu, w świetle koncepcji osobowości, nie zaś w związku z czasem, który w jej ujęciu był tylko sposobem istnienia jaźni.

Na wstępie swego referatu - "Z problematyki czasu w utworach epickich" - dr Kazimierz Bartoszyński zastrzegł się, że przedstawiony tekst jest fragmentem większej całości i dotyczy tylko sprawy dystansu czasowego. Zdaniem jego dystansowy charakter przekazu epickiego warunkuje czasowość epiki na równi z nieciągłością sekwencjonalności i linearnością, właściwymi wszelkim przekazom literackim. Autor podjął zadanie typologicznego (a nie historycznego) opisu zasadniczych zjawisk w badanej dziedzinie, i stosunków między nimi, sformułowania ogólnych prawidłowości i przedstawienia użytecznej aparatury pojęciowo-terminologicznej.

Problematyka dystansu czasowego została rozpatrzona w odniesieniu do dystansu przedstawionego w utworze epickim, a więc przede wszystkim występującego między narracją a płaszczyzną zdarzeń ukazanych z jednej i przedstawioną płaszczyzną odbioru - z drugiej strony. Analizując czynniki określające dystans czasowy dr Bartoszyński brał pod uwagę poza stopniem ujawnienia sytuacji narracyjnej także horyzont narracji, tzn. punkt widzenia narracji dotyczący współobecności w określonej fazie opowiadania elementów innych faz, zwłaszcza późniejszych. Rozległość horyzontu w przypadku narracji antycypującej sugeruje skończoność wiedzy o świecie przedstawionym, natomiast wąski horyzont stwarza wrażenie stałego uzupełniania wiedzy o przedmiocie przedstawienia.

Referat dr Poli Wert "Podstawowa aparatura pojęciowa teorii epiki literackiej w teorii filmu fabularnego" podjął zadanie przede wszystkim inwentaryzacji pojęć teoretycznoliterackich przyjętych na gruncie teorii filmu. Autorka starała się uzasadnić analogią tworzywa filmu i literatury celowość i produktywność zastosowania aparatu badawczego literatury poza właściwym mu kontekstem.

W dyskusji spotkało się to ze sprzeciwem i stwierdzeniem, że sugestie referatu mogą znaleźć zastosowanie co najwyżej w badaniach nad filmowymi adaptacjami utworów literackich.

Referaty drugiego dnia obrad, zamykające sesję, stanowiły blok tematyczny poświęcony zagadnieniom "nouveau roman". Problemem tym w ogólniejszym aspekcie zajął się dr Michał Głowiński w referacie "Powieść jako metodologia powieści", natomiast referat dr Urszuli Dąbskiej-Prokopowej "O niektórych konstrukcjach zdaniowych we współczesnej powieści" stanowił analizę materiałową stosunkowo wąskiego wycinka, którego wybór był jednak strategicznie trafny, pozwalał bowiem ukazać dość istotne elementy językowej tkanki francuskiej nowej powieści. Porównując różne formy przejawiania się w powieści refleksji teoretycznej Głowiński stwierdził, że charakterystycznym dla "nowej powieści" jest bezpośrednio przejawianie się tej refleksji w sposobie operowania różnymi ujęciami powieściowymi. Gdy tradycyjna powieść była narzędziem poznania świata, tu mamy do czynienia z wewnętrzną krytyką własnych narzędzi poznawczych. Z kreacją świata fikcyjnego powieść przeistacza się w powieściową metodologię powieści, a owa metodologia wyraża się w niej w zdaniach bezpośrednio mówiących o świecie kreowanym w utworze, pośrednio zaś o powieści jako sposobie wypowiedzania się.

Dla ukazania sposobu funkcjonowania problematyki metodologicznej w strukturze reprezentatywnych powieści tego kierunku Głowiński zanalizował "La Jalousie" Robbe-Grilleta i "Les Fruits d'or" Nathalie Sarraute.

Przeprowadzaną na gruncie "nowej powieści" krytykę języka autor referatu związał z zainteresowaniem dla korekcyjnych właściwości filtru językowego i świadomością, że język nie jest obojętny i wprowadza do wypowiedzi także elementy niezależne od intencji mówiącego podmiotu.

W dyskusji podkreślono m.in. uporządkowanie bogatego i zajmującego materiału, pozwalające wyjść poza eseistyczne rewelacje na temat "nouveau roman", zarzucono jednak nieopozycyjne tkwienie w prezentowanym sposobie myślenia.

Dr Dąbska-Prokopowa zajmując się jednym z aspektów budowy składniowej "nowej powieści" stwierdziła znaczną rozbież-

ność z normą zwyczajową pisanej francuszczyzny. Uwzględniając różnice między analizowanymi autorami spostrzegła następujące tendencje ogólne: do tworzenia zdań niepodzielnych (obejmujących niekiedy cały utwór), wieloczłonowych, zdań złożonych, zdań "amplifikowanych" i wreszcie rozwiniętych zdań pojedynczych.

5. KRONIKA NAUKOWA INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH

1. W dn. 24 lutego 1966 r. odbyły się dwa kollokwia habilitacyjne: dra Jerzego Woronczaka - na podstawie pracy "Rękopis nr 149 Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie (Missale Plenarium z przełomu XI i XII w.). Opracowanie filologiczne".
Recenzenci: prof.prof. K.Górski, H.Feicht, A.Gieysztor, M.Plezia, H.Steinhaus.
Wykład habilitacyjny: "Dialogi Grzegorza Wielkiego a folklor";
dr Aliny Brodzkiej - na podstawie pracy "O kryteriach realizmu w badaniach literackich".
Recenzenci: prof.prof. S.Skwarczyńska, H.Markiewicz i S. Żółkiewski.
Wykład habilitacyjny: "Dwa ujęcia wzoru epiki homeryckiej w kulturze europejskiej (Auerbach i G.Lukács)".
Rada Naukowa Instytutu przyznała obojgu: drowi J.Woronczakowi i dr Alinie Brodzkiej, tytuł naukowy docenta.
2. W dn. 25-27 kwietnia 1966 r. odbyło się w Instytucie spotkanie naukowe polsko-czeskie poświęcone problematyce procesu historycznego w literaturze oraz teorii dzieła literackiego. Ze strony czeskiej wzięło udział w spotkaniu 7 osób reprezentujących Ustav pro Českou Literaturu ČSAV oraz Uniwersytet Karola w Pradze. Ze strony polskiej: 10 osób z IBL.
3. W dn. 5-7 maja 1966 r. odbyła się w Instytucie konferencja naukowa poświęcona problematyce folkloru słowiańskiego, z udziałem uczonych krajowych i zagranicznych (Bułgaria, Czechosłowacja, Jugosławia, ZSRR).